

נועים אליעזר

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ר)

שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א

בהר - בחוקותי תשפ"א * מס' 182

במצוות ספירת מ"ט שנים עד שנת היובל

דברי הרמב"ן

דיעווי"ש ברמב"ן על התורה שכתב: "וטעם וספרתם לכם, כמו ולקחתם לכם (ויקרא כ"ג, מ'), שתהא ספירה ולקחה לכל אחד ואחד, שימנה בפיו ויזכיר חשבונו, כאשר קבלו רבותינו. ואין כן, וספר לו (ויקרא ט"ו, י"ג), וספרה לה (ויקרא ט"ו, כ"ח) דזבין, שהרי אם רצו עומדים בטומאתם, אלא שלא ישכחוהו. וכן, וספרת לך (ויקרא כ"ה, ח) דיובל, שתיזהר במספר שלא תשכח. - ובתורת כהנים (שם), וספרת לך, בבית דין. ולא ידעתי אם בא לומר שיהיו בית דין הגדול חייבין לספור שנים ושבעות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר, או לומר שיזהרו בית דין במנין ויקדשו שנת החמישים." עכ"ל.

בתשו' "נודע ביהודה" בשיטת הרמב"ן

ה) והנה בתשו' "נודע ביהודה" (תנינא יו"ד סימן קכ"ד) פירש תחילת דברי הרמב"ן, דספירת זבים אינה מצוה כלל. ע"ש. - ולפי זה לכאורה הוא הדין דספירת יובל אינה מצווה, דהלא הרמב"ן השווה את ספירת יובל לספירת זבים.

דעת ההגה"ה בנו"ב בשיטת הרמב"ן

אמנם בהג"ה בתשו' "נודע ביהודה" הנ"ל פליג בביאור דברי הרמב"ן, ונקט דאפילו אם אין צריך למנות בפה, מכל מקום יש מצוה לדעת את המנין. דומיא דמש"כ הרמב"ם דמצוה על הטמא לטבול מטומאתו אם רוצה ליטרה, אף על פי שאינו מחוייב ליטרה. - וע"ש בהג"ה מבן המחבר, שיישב שיטת ה"נודע ביהודה".

דברי הרמב"ן בספר הזכות

בגייטין ל"ו ע"א

ו) ומדברי הרמב"ן בספר הזכות בגיטין (ל"ו), מתבאר דנקט דהוא מצוה. יעווי"ש שכתב לענין יובל בזמן הזה, בזה"ל: "והלא יובל תלוי בבית דין הגדול למנות לקדש ולתקוע, ואין מצוה שבבית דין הגדול נוהגת משגלתה

הזכיר שמברכין על מצוה זו, הוא משום דסבר דאין צריך לספור בפה, אלא רק לידע המנין, ואין מברכים על מצוות שבלב. משמע דלא דקדק כהנ"ל בדברי הרמב"ם.

בדברי הר"ן שלחי פסחים

ג) והנה הר"ן בסוף פסחים כתב: "גמרי רבנן דהאי וספרתם [דספירת העומר] מנין ממש, מה שאין כן בשאר ספירות הכתובות בתורה." עכ"ל. - ובתשו' הגרעק"א (קמא סימן כ"ט) כתב דודו של הגרעק"א דכוונת הר"ן דבשאר ספירות אין צריך להוציא את הספירה בשפתיו, אלא לידע המנין בלבד.

בתשו' הגרעק"א

אולם הגרעק"א בתשו' (שם סימן ל') השיגו, וביאר בדעת הר"ן שלא ציוותה התורה כלל לספור שנים, אלא לקדש את שנת החמישים בלבד. והיינו דכוונת הר"ן דביובל גמירי להו דאין הספירה כלל וכלל מצוה, ואין צריך כלל לספור השנים כסדרן שהוא כך וכך ליובל לא בדיבור ולא בהרהור, אלא דמצוות התורה לעשות יובל בשנת החמישים, אבל מנין אינו מן המצוה. - וכיו"ב כתב ה"פרי מגדים" (או"ח סימן תפ"ט משבצות זהב סק"א).

בדברי הרמב"ן עה"ת

ד) והנה הרמב"ן על התורה לעיל (ויקרא כ"ג, ט"ו) כתב לענין ספירת העומר, דוספרתם לכם דספירת העומר היינו בפה, אבל וספר וספרה דזב וזבה אינו ציווי למנות אלא שלא ישכחו המנין, שהרי אם רצו עומדים בטומאתם. וכן וספרת לך דיובל, הכוונה היא שתזהר במספר שלא תשכח. - ושוב הביא דרשת התורה כהנים וספרת לך בבית דין, ונסתפק הרמב"ן האם בא לומר שבית דין חייבים למנות שנים ושבעות בראש כל שנה ולברך עליהם כמו שאנו עושים בספירת העומר, או דבא לומר שבית דין יזהרו במנין ויקדשו את שנת החמישים.

וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה (ויקרא כ"ה, ח).

פירש רש"י, שבתות שנים. שמיטות שנים. יכול יעשה שבע שנים רצופות שמיטה ויעשה יובל אחריהם, תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים, הוי אומר כל שמיטה ושמיטה בזמנה. והיו לך ימי שבע וגו'. מגיד לך שאף על פי שלא עשית שמיטות, עשה יובל, לסוף ארבעים ותשע שנה. ופשוטו של מקרא, יעלו לך חשבון שנות השמיטות, למספר תשע וארבעים שנה.

במצוה למנות מ"ט שנים

א) הנה הרמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה ק"מ), ובהלכותיו (פ"י מיובל ה"א) כתב דמצוות עשה למנות ארבעים ותשע שנים עד היובל, שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים וגו'. וכן כתב החינוך (מצוה ש"ל).

דעת רוב הראשונים שהמצוה

למנות השנים בפה

ב) והנה הר"ש משנאץ והראב"ד בפירושים לתורת כהנים (פרשת בהר, פרשה ב') כתבו שהמצוה היא למנות את השנים בפה. - ובפשטות דברי הרמב"ם (בספר המצוות, עשה ק"מ) והחינוך (מצוה ש"ל), שכתבו שמונים הסנהדרין שנים ושבעות כמו שאנו מונים ימי העומר. משמע גם כן דס"ל דזהו מצוה למנות את השנים בפה, כמו ספירת העומר. - ויתכן דזהו גם כן פשוטו לשונו של הרמב"ם בהלכותיו (פ"י מיובל ה"א) שכתב: "מצוות עשה לספור שנים שבע שבע." עכ"ל.

בתשו' הגרעק"א קמא סי' כ"ט

אמנם בתשו' הגרעק"א (קמא סימן כ"ט) בתשו' דודו, שציידד דיתכן דהטעם דהרמב"ם לא

סנהדרין מלשכת הגזית". עכ"ל. משמע שהספירה מצוה.

ביאור ה"דרך אמונה"

הן אמנם דיעויין בספר "דרך אמונה" (פ"י מיובל ציון ההלכה סק"א) דנקט בדעת הרמב"ן (ויקרא כ"ה, ט') דס"ל דמונים בפה, וחזר בו הרמב"ן ממה שנסתפק (בויקרא כ"ג, ט"ו). ע"ש. - ולפי זה יש לבאר דברי הרמב"ן בספר הזכות הנ"ל.

כמוני השנים והשבועות

(ז) והנה ב"תורת כהנים" פרשת בהר (פרשה ב' הלכה א') דרשינן מקראי, דמונים שנים ומונים שבועות. וכן מונים השנים שבתוך השבוע, כגון בשנה השמינית אומרים היום שמונה שנים שהם שבוע אחד ושנה אחת, כמו שאנו מונים בספירת העומר. ע"ש בפירושו הר"ש משאנץ והגר"א.

בגדר מנין השנים שבתוך השבוע

להשיטות שהמנין הוא רק לידע השנה

והנה יש לחקור לשיטת הר"ן (בסוף פסחים) דס"ל שאין מונים בפועל, אלא שומרים לידע מתי שנת החמישים, אם כן מהו הדין דילפינן מקראי דמונים גם שנים שבתוך השבוע, אטו כלפי שמירת שנת החמישים יש חילוק בין אם ידוע ששנה זו היא שנה השמינית, ובין אם יודע גם שהיא שנה ראשונה בשבוע השני.

קדוק ה"קרן אורה"

(ח) ויעוי' בספר "קרן אורה" במנחות (ס"ה:) שצ"י, שברמב"ם (פ"י מיובל ה"א) לא הזכיר אלא רק מנין השבועות, שכתב: "מצוות עשה לספור שנים שבע". עכ"ל. - אולם בספר המצוות (מצות עשה ק"מ) כתב להדיא דמונים שנים, ומונים עמהם גם השבועות.

בנוסף הספירה

(ט) והנה בנוסף הספירה, נחלקו קמאי בפירושם לתורת כהנים הנ"ל. - דהר"ש משאנץ ס"ל דמונים לשמיטות, דהיינו שבשנה ראשונה אומרים היום נכנסה שנה ראשונה בשמיטה, ובשנה שביעית אומר

היום שבע שנים שהם שמיטה אחת, ובשנה שמינית אומר שהם שמיטה אחת ושנה אחת, בשנת י"ד אומר שהם שתי שמיטות. - והראב"ד ס"ל דבשמיטה הראשונה מברכין על ספירת שני השמיטה ואומרים היום כך וכך שנים בשמיטה, אי נמי על ספירת שני היובל ואומרים שהם שבוע אחת. ובשנה השביעית אומרים היום שבע שנים ביובל שהם שבוע אחד, ובשנה שמינית אומרים היום שמונה שנים ביובל שהם שבוע אחד ושנה אחת.

בביאור הפלוגתא אם מונים

שבועות או שמיטות

ובביאור פלוגתתם האם מונים שבועות או שמיטות, י"ל דמאן דס"ל דמונים לשמיטות היינו משום דהיובל אגוד במצוות השמיטה, דהיובל אינו נקבע אחת לחמישים שנים, אלא לאחר שעברו שבע שנות שמיטה. ומאן דס"ל דמונים שבועות הוא מפני דאין שייכות למצוות שמיטה הכא, אלא דהתורה ציוותה לספור ארבעים ותשע שנים שהם שבע שבועות.

זמן הספירה בליל ר"ה או ביום ר"ה

(י) והנה בספר "ערוך השלחן העתיד" (זרעים פרק ל' סעיף ו') נסתפק האם סופרים בליל ראש השנה, או שסופרים ביום דומיא דתיקת שופר שהיא ביום. וה"מנחת חינוך" (מצוה ש"ל) נקט שסופרים ביום. - וצ"ב מה ששייכות בין ספירת השנים שהיא בראש השנה, לתקיעת שופר שהיא ביום הכפורים. ויתכן דילפינן מתקיעת שופר בראש השנה, דחזינן דעיקר מצוות היום דר"ה היא ביום ולא בלילה, ולכן צידדו דהספירה גם כן ביום.

האם הספירה מעכבת

(יא) והנה ה"מנחת חינוך" (מצוה של"ב סק"ב) נקט דאין הספירה מעכבת. וכ"כ ה"אור שמח" (פ"ב מקידוש החודש ה"ח) ובחזו"א (שביעית סימן ג' ס"ק כ"ה).

ויעוי"ש ב"מנחת חינוך" (מצוה ש"ל סק"א) שהוסיף שאם לא מנו שנה אחת יכולין

להמשיך ולמנות דלא נאמר בספירה זו תמימות כבספירת העומר, והיינו דמלבד דאין הספירה מעכבת את היובל מלחול, גם ספירת השנים אינן מעכבות זו את זו. אבל לדעת קמאי שהספירה מעכבת את היובל, אם לא מנו שנה אחת לא מועיל להמשיך ולמנות, מאחר דבעינן מ"ט דוקא.

בשיטת הרז"ה הרשב"א הר"ן

והרמב"ן והרמב"ם

(יב) אכן בספר התרומות (שער מ"ה אות ד') הביא תשו' הרז"ה דס"ל שגם מצוות ספירת השנים ומצוות קידוש שנת היובל על ידי בית דין מעכבות את היובל. - וכיו"ב מתבאר בדברי הרשב"א והר"ן בגיטין (ל"ז:), ומדברי הרמב"ן שם בספר הזכות. - ויעוי' בספר חידושי רבינו חיים הלוי (פ"י דיובל ה"א) דנקט בשיטת הרמב"ם דמעכבין, ולכן לדעת הרמב"ם דבבית שני מנו שנת החמישים כיובל אף על פי שלא נהגו דיני יובל דלא היו רוב יושביה עליה, ומשנחרב הבית אין מונים כלל שנת החמישים, דבבית שני היו סנהדרין שספרו וקידשו, אבל משנחרב הבית ובטלה הסנהדרין, כיון שאי אפשר לספור ולקדש אין כאן שם שנת היובל כלל. וע"ש דבשיטת הראב"ד י"ל דפליג על דברי הרמב"ם, והשווה דין בית שני לאחר החורבן, אם ס"ל דספירה וקידוש מעכבין. [ואף על פי דבגמ' ר"ה (ט'): מנו שלשה דברים המעכבין את היובל מלחול, ולא נמנו שם הספירה והקידוש. ע"ש בחידושי הגר"ח הלוי שתירץ, דהספירה והקידוש אינן פרטי דינים המעכבים את חלות היובל, אלא הם בעצמם עיקר קביעת ועשיית היובל, ואינן צריכין להלמד מקרא. והיינו דשלשה המצוות המעכבין את היובל הם מצד חסרון וקיום המצוה, אבל ספירה וקידוש מעכבין משום חסרון היכי תימצי, דכל שלא ספרו מ"ט שנים, לא הגיעו עדיין לשנת החמישים, וכן אם לא קידשו לא נקבעה שנה זו לשנת החמישים, ואיך תהיה שנת יובל, אבל אין העיכוב מחמת שלא קיימו המצווה].

וקידשתם את שנת החמישים שנה

(ויקרא כ"ה, י').

פירש רש"י, וקדשתם. בכניסתה מקדשין אותה בבית דין, ואומרים מקודשת השנה.

דברי הרמב"ם

א הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה קל"ו) כתב: "והמצוה הקל"ו היא שצונו לקדש שנת החמישים. כלומר לבטל העבודה בה כמו השמטה. והוא אמרו יתברך (בהר"י) וקדשתם את שנת החמישים שנה. ובביאור אמרו (ספרא) כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל, כלומר ההשוואה ביניהם בצווי כמו שהשוה ביניהם הכתוב באזהרה כמו שיתבאר (לא תעשה רכ"ד), ומשפט שנת יובל ושנת שמיטה שוים בבטול עבודת האדמה והפקיר מה שיצמח. ושני אלו הדברים יכללם אמרו וקדשתם את שנת החמישים שנה. וכבר באר הכתוב שמענין הקדושה בה שיהיו פירותיה ותבואתה מופקים, ואמר (שם י"ב) כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה כו". עכ"ל. - וכיו"ב כתב (בפ"י מיובל ה"א) שהוא מצות עשה.

דברי החינוך

והחינוך (מצוה של"ב) כתב כיו"ב, וז"ל: "מצות קידוש שנת היובל. לקדש החמשים כמו שנת השמיטה, כלומר בביטול העבודה בארץ והפקר הצומח בה, שנאמר (ויקרא כ"ה, י') וקדשתם את שנת החמישים שנה. וביאר הכתוב שענין הקדושה הוא שיהיו פירותיה ותבואתה נפקרים, ושיהיו העבדים יוצאין מתחת יד האדון, שאמר הכתוב אחר כך (שם) וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, כלומר חירות לעבדים, כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה (שם י"ב), כלומר שתהיה התבואה הפקר, ולא יאספה כל אחד ואחד לרשותו". עכ"ל.

דעת החינוך באופני הקידוש

ב והנה מדברי החינוך, בהמשך דבריו, דקדק ה"מנחת חינוך" (שם סק"א) שהמצוה כוללת שני חלקים. א] כלפי כל אחד מישראל, ביטול עבודת הארץ, הפקר הפירות, ושילוח עבדים, ואם עבר ועבד בקרקע ביובל, או שלא שיחרר עבדו, ביטל עשה דקידוש. ב] כלפי בית דין, שהיו הסנהדרין מתקבצים בקידוש השנה ומברכין עליה לקדש שנים, ואחר כך תוקעין בשופר.

דברי ה"מנחת חינוך"

דיעווי"ש ב"מנחת חינוך" שכתב: "לקדש וכו'. ובסוף כתב הרב המחבר ומן הדומה שהיו הסנהדרין מתקבצים בקידוש השנה ומברכין וכו'. מבואר בדבריו דשני ענינים יש בעשה זו, אחד העשה כולל שביתת הארץ והעושה מלאכה האסורה חוץ מה שעובר על הלאו עובר גם כן בעשה זו כמו שמיטה וכמו שבת ויום טוב, וגם נכלל דמצוה על הבית דין לקדש השנה. - ובר"מ פ"י משמיטה ויובל ה"א כתב מצות עשה לספור וכו' ולקדש שנת החמשים שנאמר וקדשתם וגו', ושתי מצוות אלו מסורים לבית דין הגדול בלבד, מבואר בדבריו דמצוה זו היא רק על הבית דין לקדש, אבל לא על כלל השביתה דמוטל על כל ישראל כמו שכתב הרב המחבר בסוף דהעובר על זה עובר בעשה חוץ הלאו, והר"מ לא כתב זה כלל, וגבי שמיטה פ"א ה"א כתב דהוא מצות עשה והעובר עובר על העשה חוץ הלאו, וכאן גבי יובל לא כתב זה רק בסוף פ"י ה"ט"ו כתב דין היובל וכל שלוקין בשביעית לוקין ביובל וכו', אבל עשה לא כתב כלל, נראה להדיא דעשה זו רק על הבית דין לקדש את השנה". עכ"ד.

הערה ע"ד ה"מנחת חינוך"

אמנם יש להעיר על דברי ה"מנחת חינוך", דלכאורה פשטות לשון החינוך משמע דעיקר המצוה היא שביתת הקרקע, וקידוש בית דין אינו אלא כעין הכרזה על שביתת העם. שהרי בתחילת דבריו לא כתב דקידוש בית דין הוא

מחלקי המצוה. וגם לא כתב דאם לא קידשו בית דין ביטלו עשה, אלא כתב דמברכין על קידוש בית דין

בשיטת הרמב"ם

ג והנה שיטת הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה קל"ו) דמצות קידוש היינו ביטול העבודה כבשמיטה. וכמשנ"ת (באות א').

אולם מדברי הרמב"ם (פ"י מיובל ה"א) משמע שהמצוה היא הקידוש על ידי בית דין. שכתב דמצוות קידוש ומצוות ספירה מסורות לבית דין הגדול בלבד, משמע שהמצוה היא קידוש בית דין בלבד. וכמו שדקדק ה"מנחת חינוך" (במצוה של"ב סק"א) וכמשנ"ת (באות ב'). - ובפירושו הגרי"פ פרלא על הרס"ג (ח"א עשה נ"י) כתב דהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בספר המצוות.

שיטת הרס"ג

ד ודעת הרס"ג (פרשה ל"ח) שמצוות קידוש היא תקיעת השופר ביום הכיפורים. - ע"ש (בפרשה ל"ח) שכתב דוקדשתם ותקיעת שופר אינם שתי מצוות נפרדות אלא אחת. [יש לחקור האם גם תקיעת כל העם היא משום קידוש, או דלמא רק התקיעת בית דין היא משום הקידוש].

באופני קידוש בית דין

ה והנה בפירושו רש"י על התורה (כאן) מפורש דאופן הקידוש בבית דין הוא שעומדין הבית דין בכניסת היובל ואומרים מקודשת השנה. וכ"כ רש"י בר"ה (ח:). וכ"כ הרמב"ן על התורה בפרשת יתרו (שמות כ', ח') דאומרים מקודש מקודש. - וה"מנחת חינוך" (מצוה של"ב סק"ב) ציין שברמב"ם ובחינוך לא נזכר כיצד מתקיימת מצוות הקידוש בבית דין.

ביאור ה"ערוך השלחן"

ו ויעו"ל בספר "ערוך השלחן העתיד" (זרעים פרק ל' סימן ה') שכתב דהמקור לזה שמצוות קידוש אמורה כלפי בית דין, דכיון דרישא דקרא דוספרת קאי על בית דין, כמו שדרשו בתורת כהנים פרשת בהר (פרשה ב' ה"א)

ונראה דיסוד חקירתו היא לשיטתו דס"ל (שם סק"א וסק"ב) דהקידוש אינו מעכב את היובל, ושפירש להסתפק האם מהני הקידוש גם באמצע השנה. אבל לפמשנ"ת לקמן דהרז"ה והרשב"א והר"ן והרמב"ם ס"ל דהקידוש מעכב את היובל, אם כן לכאורה בעינן קידוש בתחילת השנה.

ויתכן דגם אם נימא דהקידוש מעכב, אין הכוונה דהיובל לא חל עד שנעשה הקידוש, אלא כוונתם דהיובל תלוי בקידוש בית דין, ואם נתקדש היובל באמצע מהני למפרע.

שיטת הרז"ה דגם שנת השמיטה היו בי"ד הגדול מקדשין

(י) והנה בתשו' הרז"ה, שמובא בספר התרומות (שער מ"ה אות ד') דגם את שנות השמיטה היו בית דין הגדול מקדשין. וכתב הרז"ה דהכי משמע בערכין (ל"ב): דבזמן בית שני מנו יובלות לקדש שמיטין. - וכן כתב המאירי בר"ה (ח').

ביאור ה"משך חכמה"

ובספר "משך חכמה" (כאן) ביאר התורה כהנים (בהר פרשה א') דדרשינן כשם שנאמר בשבת שביעית שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה'. וביאר, דילפינן מקרא דשביעית קדושתה עצמית כשבת, ואינה צריכה קידוש בית דין כיובל. ודלא כהרז"ה.

שייך לחלות דיני היובל, אלא הוא קביעת שם שנת החמישים להשה, ולכן נעשה בראש השנה, אף אם דיני היובל חלים ביום הכפורים. וכן משמע מפירוש רש"י בר"ה (ח'): בד"ה וקדשתם כו', דהילפותא דשנים אתה מקדש נלמדת מייתור תיבות שנת החמישים דייקא.

דקדוק המנ"ח בדעת החינוך

(ח) אולם בשיטת החינוך, דקדק ה"מנחת חינוך" (במצוה של"ב סק"ב) שמקדשין ביום הכפורים. דע"ש בחינוך שכתב דמתקבצין הסנהדרין לקדש השנה ואחר כך תוקעין, דמשמע שהוא ביום הכיפורים.

ביאור ה"דרך אמונה" בשיטת החינוך

ויעוי' בספר "דרך אמונה" (פ"י דיובל סק"ב) דנקט בדעת החינוך שמקדשים בערב יום הכפורים.

חקירת ה"מנחת חינוך"

(ט) והנה ה"מנחת חינוך" (במצוה של"ב סק"ב) חקר האם יכולים לקדש גם לאחר שעבר יום הכפורים, או דלמא אין מקדשים אלא בתחילת השנה, ועד יום הכפורים יש כאן עדיין שם תחילת השנה.

מדכתיב וספרת לך, בבית דין. והוא הדין להמשך הפסוק דוקדשתם. ועוד, דכל קידוש נעשה על ידי בית דין כגון קידוש החודש. ושמא ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו, כמו בקידוש החודש.

הערה ע"ד ה"ערוך השלחן"

אמנם יש להעיר על דברי ה"ערוך השלחן העתיד" הנ"ל, דהלא בתשו' הרשב"א (ח"ד סימן כ"ח) ביאר דרשת ה"תורת כהנים" וספרת לך, בבית דין, דהילפותא היא מדלא נכתב וספרתם לשון רבים כמו בספירת העומר, אלא וספרת. וכ"כ הגר"א בביאור לתורת כהנים שם. ואם כן אדרבא אף על פי דהספירה והקידוש נאמרו בפסוק אחד, מכל מקום גבי ספירה כתיב וספרת, וגבי קידוש נאמר וקדשתם לשון רבים.

בשיטת רש"י הקידוש הוא בתחילת שנת היובל

(ז) והנה מדברי רש"י על התורה (כאן) מפורש שקידוש בית דין הוא בתחילת שנת היובל. וכן כתב רש"י בר"ה (ח'): בד"ה שנים כו', ובד"ה לפי שנאמר כו', שכתב דמקדשין בתחילת השנה. - וב"מנחת חינוך" (מצוה של"ב סק"ב) נקט בשיטת רש"י דכוונתו לליל ראש השנה. והיינו דשיטת רש"י דקידוש שנת היובל אינו

❖ במצוות תקיעת שופר ביום הכיפורים של שנת היובל

בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך אינו חושש וסותם הברייתות, והן מטעות לשאר בני אדם, שידוע הוא וברור בגמרא (ר"ה כ"ט): כי התקיעות כולן, של ראש השנה ויום הכפורים שאפילו של רשות, מותרות הן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה, ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום. - וענין התקיעה בבית דין, תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש, לפי שגזרו בה

שבת בכל ארצכם, אלא בבית דין בלבד (תורת כהנים פרשתא ב' הלכה ה').

דברי הרמב"ם

(א) הנה הרמב"ם על התורה (כאן) כתב: "ביום הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים, איני יודע שהוא בעשור לחודש, אם כן למה נאמר בעשור לחודש, אלא תקיעת בעשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד. לשון רש"י. - והנה הרב מפני

והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחודש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם (ויקרא כ"ה, ט').

פירש רש"י, והעברת. לשון ויעבירו קול במחנה (שמות ל"ו, ו'), לשון הכרזה. ביום הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים, איני יודע שהוא בעשור לחודש, אם כן למה נאמר בעשור לחודש, אלא לומר לך, תקיעת עשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם, ואין תקיעת ראש השנה דוחה

בביאור הלכה) דמוכח דס"ל דאין המצוה דוקא לתקוע, אלא יוצאים בשמיעה.

בנוסף הברכה "לתקוע" או "על התקיעה"

ו) והנה בתשו' הרא"ם (סימן מ"א) הנ"ל, כתב רבי אליהו מזרחי דמברכין "על התקיעה". ואף על פי דס"ל לרא"ם דהמצוה בשמיעה, וכמו שנתבאר לעיל (אות ג'), מכל מקום צ"ל דמברכין "על התקיעה" מפני דלישנא דקרא "והעברת" משמע תקיעה. - אכן הרדב"ז על דברי הרמב"ם (פ"י דיובל ה"י) כתב דמברכים "לתקוע בשופר". וע"ש ב"דרך אמונה". [ועי' ב"מעשה רוקח" (שם) שכתב דמברכים שהחיינו].

בדיני תקיעה של יובל שנים לדיני התקיעה של ראש השנה

ז) והנה שנינו בר"ה (כ"ז:), שוה יובל לראש השנה. ויעו' ב"מנחת חינוך" (מצוה של"א סק"ב) שכתב דכשם דבראש השנה תוקעין במקדש בשופר וחצוצרות, כדאיתא בר"ה (כ"ז:), ה"ה ליובל.

אמירת מלכויות זכרונות ושופרות בתפילת מוסף של יום הכיפורים דיובל

ח) והנה לגבי הברכות, היינו שבמוסף של יום הכיפורים של יובל, אומרים מלכויות זכרונות ושופרות. וכדתנן בר"ה (כ"ז:). - ואף על פי דבגמ' שם (כ"ז:), איתא, דאין אומרים זה היום תחילת מעשיך, ביובל, דהוא שייך דוקא לראש השנה שבו נברא העולם. וע"ש בתוס' בד"ה כמאן כו', שכתבו דלמאי דקיי"ל כרבי יהושע דבניסן נברא העולם, פירוש תחילת מעשיך אינו בריאת העולם אלא תחילת מעשה דין על העולם אם יתקיים או לא, וזה שייך גם ליום הכפורים של יובל שהוקש לראש השנה. ובספר "דרך אמונה" (פ"י דיובל ס"ק ס"ה) נקט הכי גם בדעת הרמב"ם, שכתב דראש השנה והיובל שוים בהלכותיהן, ולא חילק. [ויעו' בדקדוק לשון הרמב"ם (פ"ב מתפילה ה"ח) דבמוסף של יום הכפורים של יובל אומרים תשע ברכות אלו של ראש השנה לא פחות ולא יותר. ע"ש. ומשמע דאין משמיטין את תיבות זה היום תחילת מעשיך].

דעת המהר"א מזרחי סי' מ"א דיובל המצוה היא השמיעה וכמו בר"ה

אולם דעת תשו' מהר"א מזרחי, בשו"ת הרא"ם (סימן מ"א), דגם ביובל המצוה היא השמיעה, דהא טעם המצוה היא לפרסם החירות, ואם לא תשמע התקיעה לא יודע ענין החירות. ומה ששינה הרמב"ם הלשון בין יובל לראש השנה, הוא משום לישנא דקרא דכתיב והעברת שופר תרועה, אבל המצווה ודאי בשמיעה.

השנת המהר"ם אלשקר ע"ד המהר"א מזרחי

אכן בתשו' מהר"ם אלשקר, בשו"ת הרא"ם (סימן מ"ב), השיב על דברי הרא"ם הנ"ל, דהמצווה היא ההכרזה ולא שמיעת ההכרזה, והשמיעה היא דבר הנמשך מן התקיעה, ולא גוף המצוה. - ועל פי זה כתב בתשו' מהר"ם אלשקר, שאם התוקע אינו שומע תקיעת עצמו, כגון שתקע לבור יצא, דהמצוה היא התקיעה.

דקדוק ה"דרך אמונה" ע"ד המהר"ם אלשקר

איברא דבספר "דרך אמונה" (פ"י דיובל ס"ק ג"ח) כתב דמהרמב"ם שכתב (שם בפ"י דיובל הלכה י"א) דשופר של יובל ושל ראש השנה שוין בהלכותיהם, משמע דאין חילוק ביניהם לדינא, אפילו דביובל עיקר המצוה היא התקיעה, ובראש השנה המצוה היא השמיעה.

בדעת הריטב"א בר"ה ל' ע"א

ד) והנה בר"ה (ל:), איתא, דמצוות שופר דיובל היא על כל אחד ואחד, ומשמע דהמצוה בזה היא על כל אחד, טפי מהמצוה בראש השנה. ופירש הריטב"א (שם) דהיינו שאין יכול לצאת בתקיעת חבירו. וחזינן דס"ל להריטב"א דהמצוה היא התקיעה. וע"ש בחידושי הרשב"א.

בדעת הר"ש משאנץ בתו"כ

ה) אמנם בדברי הר"ש משאנץ בפירושו לתורת כהנים, פרשת בהר (פרשתא ד' הלכה א'), שפירש דאתא לאפוקי שאין המצווה על בית דין לבד. דקדק ה"דרך אמונה" (פ"י דיובל ה"י,

מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בבית דין בלבד, ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל. - ומה שהזכירו (בתורת כהנים כאן), תקיעה בעשור דוחה שבת, לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים, כי הדחיה ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא, שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות, ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום, שפירוש תעבירו שופר בכל ארצכם ללמד שכל יחיד חייב לתקוע, ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה". עכ"ל.

בתקיעת שופר דר"ה המצוה היא לשמוע

ב) והנה לענין תקיעת שופר בראש השנה, כתב הרא"ש (פ"ד דר"ה סימן י') שהמצוה היא השמיעה. והוכיח מהא דשנינו בר"ה (כ"ז:), דהתוקע לתוך הבור לא יצא, אפילו היה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע. - וכן כתב הרמב"ם בתשו' (סימן קמ"ב), דאם לא נימא הכי כל אחד היה חייב לתקוע בעצמו. וכתב הרמב"ם דמהאי טעמא מברכים לשמוע קול שופר. - וגם הרמב"ם בתחילת הלכות שופר, כתב דמצווה לשמוע קול שופר בראש השנה. - וכיו"ב כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה ק"ע) לענין שופר דראש השנה דהמצוה היא לשמוע.

במצות תקיעה בשופר ביובל דאי"ז לשמוע אלא לתקוע

ג) אמנם לענין תקיעת שופר ביובל, כתב הרמב"ם (פ"י דיובל ה"י) דמצוה לתקוע בשופר. וכיו"ב כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה קל"ז) לענין מצוות שופר דיובל, דהמצווה היא לתקוע. ומזה יליף מהר"ם אלשקר המובא בתשו' מהר"א מזרחי (סימן מ"ב) דביובל המצוה היא לתקוע, ולא לשמוע. - וביאר המהר"ם אלשקר דהטעם הוא דביובל כתיב והעברת שופר דהיינו תקיעה, מה שאין כן בראש השנה כתיב יום תרועה, והיינו שמיעה. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (סימן אלף ת"ל).

בקושיית ה"טורי אבן"

ט והנה בספר "טורי אבן" ר"ה (כ"ו): הקשה מה ענין מלכויות וזכרונות ליובל, הרי אין כאן ענין שתמליכוני עליהם, ושיעלה זכרוכם לפני. - אכן לפי דברי התוס' בר"ה (כ"ז). בד"ה כמאן הנ"ל, שכתבו הדוא יום דין, א"ש.

ברין תקיעת היחידים ביובל

י והנה בעיקר מה שפירש רש"י על התורה (כ"א) מהתורת כהנים, דסיפא דקרא "תעבירו שופר בכל ארצכם" קאי על תקיעת כל יחיד ויחיד. וכן איתא בר"ה (ל'). אך רישא דקרא "והעברת שופר" קאי על תקיעת בית דין, וכמש"כ הרמב"ן על התורה (כ"א). יש להעיר דאם כן למה הוצרך ציווי על בית דין, תיפוק ליה מדין תקיעת כל יחיד ויחיד.

הגם דתקיעת בי"ד אינה חיוב נפרד

מחיידיים מ"מ יש מעלה לתקיעת בי"ד

הן אמת דמדברי הרמב"ם (פ"י דיובל ה"י) והחינוך (מצוה של"א) מתבאר דאפילו דתקיעת בית דין אינה בגדר חיוב נפרד מתקיעת היחידים, מכל מקום יש חשיבות לתקיעת בית דין. - ונתפרש בדבריהם בתרי אנפי. דמדברי הרמב"ם שכתב שמצוות תקיעת שופר מסורה לבית דין תחילה, נקט ב"קרית ספר" דהיינו דבית דין תוקעים תחילה ואחר כך כל העם. אבל החינוך נקט דעיקר המצוה מוטל על בית דין, דכתב דכל מצוות היובל מסורה לבית דין, והוסיף שאם עברו בית דין ולא תקעו ביטלו עשה זו. וע"ש במנחת חינוך שהקשה דאטו יחיד שלא תקע לא ביטל עשה. אכן בדברי החינוך מפורש דעיקר המצוה מוטל על בית דין דוקא וככל מצוות היובל, והיינו קידוש וספירה שנמסרו לבית דין הגדול בלבד, ולכן רק לענין ביטול תקיעת בית דין כתב החינוך דחשיב ביטול העשה.

ברעת הרמב"ם

יא דהנה מתבאר בדעת הרמב"ם, דאפילו שמצוות תקיעת שופר מחוייב בה כל איש מישראל, מכל מקום הקדימה התורה וציוותה על תקיעת בית דין, ורק לאחריה נכתב הציווי על תקיעת העם, דכתיב: "והעברת שופר תרועה", בבית דין. "תעבירו שופר בכל ארצכם" לתקיעת העם.

דברי הרמב"ם

דהנה הרמב"ם (פ"י דיובל ה"י) כתב: "ומצווה זו מסורה לבית דין תחילה שנאמר והעברת שופר תרועה, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע שנאמר תעבירו שופר כו". עכ"ל.

מקור הדין

יב והנה הא דכל יחיד ויחיד חייב לתקוע, מפורש בר"ה (ל'). אלא דהרמב"ם הוסיף, דרישא דקרא "והעברת שופר" קאי על תקיעת בית דין. - ויעוי"ש ברדב"ז, שכתב דמקורו הוא מדדרשינן בתורת כהנים, וספרת לך בבית דין. וז"ל: "מ"ע לתקוע בשופר וכו'. דכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם כו', וכתוב וקדשתם את שנת החמשים שנה. בתורת כהנים (פרשת בהר) וספרת לך בבית דין". עכ"ד. - אולם המהר"י קורקוס (שם) כתב, דמקורו מסוגיא דר"ה (ט'): דתקיעת שופר מעכבת את היובל מלחול, מפני שהיא מסורה לבית דין. וז"ל: "מצות עשה וכו'. פ"ק דר"ה (ט'). אמרו זו מסורה לבית דין וכו', פי' תקיעת שופר מסורה לבית דין לצוות לשלוחם לתקוע". עכ"ד. וכ"כ ה"מנחת חינוך" (מצוה של"א סק"א), אלא דה"מנחת חינוך" הקשה דהרי הגמ' שם קאתי רק לאשמעינן שהבית דין יכולים לגרום שהתקיעה תתקיים, לאפוקי שחרור עבדים שאין בידם לכפות לשחרר.

דעת הריטב"א

יג והנה בריטב"א ר"ה (ל'). כתב גם כן דרישא דקרא "והעברת שופר תרועה", קאי על תקיעת בית דין. וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל.

ביאור ה"קרית ספר" דעיקר

מצות התקיעה מוטל על בי"ד

יד ובגדר עשיית המצוה לתקוע ביובל, בפשטות דברי הרמב"ם משמע דעיקר קיום מצוות התקיעה מוטל על בית דין, דהא כתב הרמב"ם שמצוה זו מסורה לבית דין תחילה. וב"קרית ספר" ביאר כוונת הרמב"ם דבית דין תוקעים לפני העם, דכתיב "והעברת שופר", ואחר כך כתיב "תעבירו שופר". - וכן משמע בסוגיא דר"ה (ח'), דאמרינן כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים לבתיהן.

ביאור ה"מנחת חינוך"

אמנם ה"מנחת חינוך" (מצוה של"א סק"א) נסתפק מה שיטת הרמב"ם במש"כ שמסורה לבית דין תחילה. וכתב דלא מסתבר שהעם ימתינו, ולא יתקעו מיד בהנף החמה. - והא דאיתא בסוגיא דר"ה (ח'), כיון שתקעו בית דין בשופר, הוא משום שבית דין זריזין.

שיטת החינוך

טו והנה החינוך (במצוה של"א) כתב, דכל מצוות היובל מסורה לבית דין, והוסיף שאם עברו בית דין ולא תקעו ביטלו עשה. - ויעוי"ש ב"מנחת חינוך" שתמה, דאטו כל יחיד שלא תקע לא ביטל עשה. - ולכן כתב ה"מנחת חינוך", דודאי אף היחיד שלא תקע ביטל עשה. - והחינוך ס"ל דאף על פי שנתרבה חיוב תקיעה על כל יחיד ויחיד, מכל מקום עיקר קיום המצוה מוטל על בית דין, ומתקיים בתקיעת הבית דין. וכדאיתא בר"ה (ח'), תקעו בית דין בשופר נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן. וכיו"ב פירש רש"י בערכין (י"ב) בד"ה יובל כו', שכתב: "דתוקעים בית דין בשופר ונפטרים עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן ואז נראית שהיא יובל". עכ"ל. ומבואר דעיקר המצוה היא תקיעת בית דין.

ביאור שיטת החינוך

טז ובביאור שיטת החינוך, י"ל דס"ל דמצוות קדושת היובל וקריאת הדרור לא נצטוו בהן בתורת ציווי על הפרט, אלא בתורת ציווי על הכלל. ולכן מצוות ספירה וקידוש נצטוו בהן בית דין הגדול דוקא, שהם מקיימים המצוה לכל העם. וגם במצוות תקיעת שופר אף על פי שנתחדש בה חיוב על כל יחיד, אין זה בתורת ציווי על כל יחיד, אלא דמצווה להעביר קול שופר בכל גבול ישראל, כדי להורות על שחרור העבדים. אבל אין היחיד תוקע בתורת יחיד, אלא כהעברת קול בכל ישראל יחד עמו. ורק בצירוף תקיעת בית דין הגדול שתוקעים בשם כל ישראל מצטרפים היחידים.

בשיטת הריטב"א

יז והנה הריטב"א בר"ה (ל'). כתב דהפסוק ד"והעברת שופר תרועה", בא ללמד שיש דין

ארצכם, כתב להדיא דדין תקיעה בזמן שבת דין יושבים ביובל הוא גזירה דרבנן, ואולי קרא אסמכתא בעלמא.

ביאור הריטב"א

ויעווי"ש בחידושי הריטב"א שכתב דדין התקיעה בזמן שבת דין יושבים, דכתיב ביובל, הוא דין מדאורייתא. וביאר דביובל לא גזרינן כלל שמא יעביר ארבע אמות, דהא יובל לעולם הוא ביום הכפורים שאסור בטלטול, ואם נגזור תתבטל מצוות שופר דיובל. ומה שתוקעים ביובל דוקא בזמן בית דין, הוא מדאורייתא. דמדכתיב "והעברת שופר תרועה" דקאי על בית דין, ובתור הכי כתיב "תעבירו שופר" דקאי על יחידים, משמע דתקיעת היחידים תלויה בתקיעת בית דין. דאין לומר שתליית תקיעת היחיד היא בבית דין, שתוקעים רק בפני בית דין, דדוקא בראש השנה שייך לומר כן דנוהג רק במקום שיש בית דין, דדוקא בראש השנה שייך לומר כן דנוהג רק במקום שיש בית דין דבקיאי בסידורא דירחא, דהוא באחד בחודש. מה שאין כן יובל שנוהג אפילו במקומות שאין בהם בית דין, ולכן צ"ל שתליית התקיעה ליחידים בבית דין היא, שתוקעים רק בזמן שבת דין יושבים.

[כדאיתא בשבת (י:) וברמב"ם (פ"ג דסנהדרין ה"א) ובשו"ע חו"מ (סימן ה' סעיף ג') ע"ש בסמ"ע וש"ך אם היינו עד סוף שעה שישית או עד תחילתה]. אבל אין צריכים לתקוע דוקא בפני בית דין. - וכדאיתא בר"ה (ל:) ורש"י שם פירש דזמן בית דין הוא עד שש שעות.

דין התקיעה בראש השנה שחל בשבת

יט) והנה בסוגיא התם מבואר דבראש השנה שחל בשבת אין תוקעין בגבולין גזירה שמא יעביר השופר ארבע אמות ברשות הרבים. ובמקדש תוקעין, דאין שבות במקדש. אחר שחבר בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי שתוקעין בכל מקום שיש בו בית דין, דבית דין יזהירו את העם מלטלטל, ותיקנו שאין תוקעין אלא בזמן שבת דין יושבים. ודווקא בפני בית דין ממש. אבל ביובל אף על פי שתוקעים, דוקא בזמן שבת דין יושבין, אין צריך לתקוע בפניהם.

בחילוק בין יובל לר"ה

והנה טעם החילוק בין יובל לראש השנה, ביאר רש"י והר"ז שם, דכתיב גבי יובל בכל ארצכם, משמע אף שלא בפני בית דין. - והר"ן הקשה הרי דין התקיעה בפני בית דין, הוא מדרבנן, שמא יעביר ארבע אמות, כמו בראש השנה ליובל, הוא מכיון דיובל הוא אחת לחמישים שנים, לא החמירו בגזירתם, וסגי בזמן שבת דין יושבים. - ובאמת הר"ז בבעה"מ, אף על פי שהביא קרא דבכל

תקיעה על בית דין. וסיפא דקרא ד"תעבירו שופר", בא ללמד שיש דין תקיעה על היחידים. - ולפי דבריו צ"ל דהא דאמרינן בגמ' הנ"ל שביובל תוקעים בכל בית דין אפילו בית דין שאין מקדשין בו את החודש, איירי בחיוב תקיעה דבית דין, ולא בדין תקיעה בזמן שבת דין יושבים. - ובהכרח צ"ל דכל דיין תוקע לעצמו מדין תקיעת יחידים, ומלבד זאת תוקע אחד בשליחות כל הבית דין.

בשיטת הרמב"ם והינוך

אמנם לשיטת הרמב"ם והינוך הנ"ל, אין מקור לחיוב נפרד על הבית דין, אלא התקיעה בבית דין היא מדין תקיעת היחידים. - רק דלהרמב"ם הבית דין מקדימין לתקוע. ולדעת החינוך עיקר החיוב מוטל עליהם, אבל אין הבית דין צריכים לתקוע בנוסף לחיוב תקיעה הפרטי של כל אחד.

דינים העולים

ונמצינו למדין שהקדימה התורה וציוותה על בית דין, לאשמעינן שמצוות התקיעה נחלקת לשני חיובים. א] מצוות תקיעה בבית דין. ב] מצוות תקיעה על כל איש מישראל. - ויסוד המצוה דתקיעה בבית דין, מוטלת על כל בתי הדין, אפילו בתי דין שאין מקדשין בהם את החודש.

תקיעת העם עד שש שעות

יח) והנה אין העם תוקעים אלא בזמן שבת דין יושבים ודנים, דהיינו עד שש שעות ביום

בענין תחילת שנת היובל

והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור להודש וגו' (ויקרא כ"ה, ט').

מצוות תקיעת שופר ושילוח עבדים וחזרת שדות

א) הנה בפסוק מפורש דמצוות תקיעת שופר היא ביום הכפורים. ובגמ' ר"ה (ה:)

קרקעות נוהגת מראש השנה. [דבדעת רבי ישמעאל בן רבי יוחנן בן ברוקא, ביארו ה"טורי אבן" בר"ה (ה:), ובמנחת חינוך (מצוה של"ב) ובחזו"א (שביעית סימן ז' ס"ק י"ט), שדיני יובל חלים בראש השנה, אלא שתקיעת השופר מעכבת חלות היובל, ולכן דיני היובל תלויים ועומדים עד יום הכפורים, וכיון שתקעו חל היובל למפרע מראש השנה. ועל פי זה ביארו ה"טורי אבן והחזו"א, שוגיא דערכין (כ"ה:)

מבואר דהוא הדין לשילוח עבדים וחזרת שדות, ולכן פרכינן אמאי אחד בתשרי ראש השנה ליובלות ולא יום הכפורים ופירש רש"י שם, דילפינן מדכתיב תעבירו שופר והדר וקראתם דרו. - ועוד מבואר בגמ', דאפילו לרבי ישמעאל רבי יוחנן בן ברוקא שילוח עבדים וחזרת קרקעות בפועל נעשה ביום הכפורים. אמנם בערכין (כ"ה:) איתא דלרבי ישמעאל בן רבי יוחנן בן ברוקא חזרת

דמשמע דחזרת קרקעות אליבא דרבי יוחנן בן ברוקא היינו דדין החזרה עצמו חל בראש השנה אלא דתלוי ועומד. ועי' ב"לחם משנה" (פ"ד דערין הכ"ד) וב"משנה למלך" (שם). ועי' ב"דרך אמונה" (פ"י דיובל הי"ד, בביאור הלכה) באופן אחר. אולם מדברי הריטב"א והרשב"א והר"ן בר"ה (ז'): מבואר שאין זה בירור למפרע, אלא דדיני היובל חלים בראש השנה, ומכל מקום גזירת הכתוב שאין מתקיים בפועל עד יום הכפורים].

כפלונתא אימתי מתחלת שנת היובל

(ב) והנה דעת רבי ישמעאל בן רבי יוחנן בן ברוקא, בר"ה (ח') ובערכין (כ"ח:), שקדושת שנת היובל מתחילה בראש השנה, ולכן מראש השנה עד יום הכיפורים אין העבדים משתעבדין לאדוניהם ומאיך אין יוצאים לחירות, אלא אוכלים ושמים ועטרותיהם בראשיהם, ובתקיעת יום הכיפורים יוצאים. ודעת רבנן שהיובל מתחיל רק ביום הכפורים, ולכן העבדים משתעבדים לאדוניהם עד יום הכיפורים. - והרמב"ם (פ"י דיובל הי"ד) והחינוך (מצוה של"א) פסקו כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא. [ובר"ה (ט') מבואר דרבנן דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא דרש"י קרא כרבנן דרבי יהודה דיובל חל אחת לחמשים שנה, ולאפוקי מרבי יוסי דהיובל חל אחת ממ"ט שנים. ואם כן קשה על דברי הרמב"ם שפסק כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, ואפ"ה פסק (בפ"י מיובל ה"ז) כרבנן דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא. וע"ש בדרך אמונה].

כסוגיא דר"ה ח' ע"ב

(ג) והנה בר"ה (ח') פרכינן אהא דשנינו בר"ה (ב') באחד בתשרי ראש השנה ליובלות, הרי בקרא מבואר דהיובל מתחיל ביום הכפורים. ומשנינן דמתניתין אתיא כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא דיליף מצד אחד מקרא דוקדשתם את שנת החמישים שנה שהשנה

מתקדשת והולכת מתחילתה. ומאיך מצינו בקרא שהמצוות נוהגות ביום הכיפורים, ולכן מראש השנה עד יום הכפורים העבדים אינן יוצאים ומאיך אינן משתעבדים, אלא אוכלין ושמים ועטרותיהן בראשיהן, ובתקיעה דיום הכפורים יוצאים. אבל רבנן פליגי ודרשי קרא דוקדשתם את שנת החמישים שנה להלכות קידוש החודש, דשנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים, כדעת רבי אליעזר ברבי שמעון, בר"ה (כ"ד.), דבית דין אינם מקדשים החודש.

בקושיית ה"טורי אבן"

ויעוי"ש בספר "טורי אבן" בר"ה (ח') שהקשה דהלא איצטרין קרא דוקדשתם לעיקר המצוה דקידוש היובל. ותירץ דודאי עיקר קרא למצוות קידוש. והדרשא מתיבת שנה שהיא מיותרת. והמנחת חינוך (מצוה של"ב) הביאו. - אמנם מדברי רש"י ר"ה (ח') בד"ה וקדשתם כו', מבואר דילפינן מדאיצטרין קרא לומר ששנת היובל היא שנת החמישים. דפשיטא דאם מונים שבע שבתות שנים, ממילא השנה שאחרים היא שנת החמישים.

מאימתי מתחיל איסור עבודת קרקע ביובל

(ד) והנה נחלקו קמאי אימתי מתחיל איסור עבודת קרקע ביובל, דהר"ן בר"ה (ח') כתב דהאיסור מתחיל מראש השנה אפילו לרבנן. ואפילו הכי אין ראוי אחד בתשרי להקרא ראש השנה ליובלות לרבנן, דעיקר שם יובל נופל על שחרור העבדים והוא ביום כפורים. [והביאור בחילוק בין עבודת קרקע שהיא בראש השנה, ובין שאר המצוות דהיובל שהם ביום הכפורים, י"ל דשלש מצוות הנוהגות ביום הכפורים דהיינו תקיעת שופר שילוח עבדים וחזרת שדות, יסוד עניינם הוא החירות דיובל, ומאחר דזמן קריאת הדרור הוא ביום הכפורים כדכתיב בפסוק (כ"א), לכן כולן מתקיימות ביום הכפורים. מה

שאינן כן איסור עבודת קרקע הוא דין שביתה כמו בשנה השביעית, ויסודו הוא מקדושת השנה, שפיר מתחיל מראש השנה]. - אולם הריטב"א בר"ה (ח') פליג, וס"ל דדוקא אליבא דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא מתחיל האיסור מראש השנה, אבל לרבנן אין איסור כלל קודם יום הכפורים. והיינו כפשטות הסוגיא, דלרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא דרשינן דהיובל קאי על השנה, ורבנן דדרשי משנה למעט חדשים סברי דהיובל אינו שייך לשנה כלל, ואינו מתחיל בתחילתה.

איסור העבדים בשפחה

כנענית בין ר"ה ליוהכ"פ

(ה) ובספר "משך חכמה" (כ"א) כתב דאליבא דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, בין ראש השנה ליום הכפורים אסורים העבדים בשפחה כנענית. [ויש להסתפק בדבריו, האם נקט בדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא דדיני היובל חלים למפרע בראש השנה. וכדברי הטורי אבן הנ"ל. או דנקט דעצם היותו בן חורין מעבודה בפועל מהני לאוסרו בשפחה כנענית].

כשלא תקעו ב"ד בשופר

(ו) והנה בספר "דרך אמונה" (פ"י דיובל הי"ד, בציון ההלכה ס"ק צ"ב) חקר לשיטת ה"טורי אבן" והחזו"א הנ"ל (באות א') שדיני היובל חלים בראש השנה, היאך הדין בגוונא שלא תקעו בית דין בשופר, האם העבדים יצטרכו להחזיר דמי בטלנותן של אותם הימים. והאם האדון זן אותם בימים אלו. - וע"ש ב"דרך אמונה" (פ"י דיובל ס"ק ע"ז) שכתב דאין הלוקח אוכל מפירות השדה בימים אלו, אלא משלשין הפירות עד התקיעה, וספיחין שהביאו שליש בימים אלו אסורין. ועוד נסתפק האם פירות השדה הוי הפקר.

יובל היא וגו' (ויקרא כ"ה, י')

פירש רש"י, יובל היא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה, ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיעת שופר.

דברי הרמב"ן עה"ת דיובל אינו על התקיעה אלא על הדרור

א) הנה הרמב"ן על התורה (כאן) כתב: "יובל היא. שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שם לבדה, ומה שמה יובל שמה, על שם תקיעת שופר. לשון רש"י. וכן דעת המפרשים מלשון במשורן היובל (שמות י"ט, י"ג), שופרות היובלים (יהושע ו', ד). ואינו מחוור לי, בעבור תהיה לכם, כי מה טעם שיאמר בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושבתם. ואולי יאמר הכתוב יובל היא נקובה בשם הזה שקראתי ל, ותהיה לכם לכולכם ידועה בתקיעה שתתקעו בה להזכיר עניינה שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו. וכן, יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם (ויקרא כ"ה, י"א), שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו, כלומר ידועה בשם להיות בה ככה. - וכל זה איננו נכון בעיני. כי פירוש שופרות היובלים, קרני האילים. וגם תרגום יונתן, שופרא דקרון דכריא, וכן בגמרא (ר"ה כ"ו). מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא, שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא, והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל, אבל כל השופרות כשרין בו. ועל דעת משנתנו (ר"ה כ"ו): וכל התנאים מצותו בשל לעלים, אם כן למה תקרא השנה שנת האיל. ורבי אברהם אמר כי יובל כטעם שילוח. - ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור, כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה, אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, שהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו. ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו, יובילוהו רגליו מרחוק לגור (ישעיה כ"ג, ז). ונשתמשו בלשון הזה בעניינים רבים, יובל שי לה' צבאות (ישעיה י"ח, ז). ואמר, ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י"ז, ח). פלגים יבלי מים (ישעיה ל', כ"ה), הם העמקים ששם יובלו

המים. ונתנה הארץ יבולה (ויקרא כ"ו, ד). ואין יכול בגפנים (חבקוק ג', י"ז). ענין הבאה גם כן, כמו שיקרא תבואה. וכן בארמית, והולך מהרה (במדבר י"ז, י"א), תרגומו ואוביל בפריע. - ויהיה פירוש יובל היא תהיה לכם, הבאה היא ותהיה כן לכולכם, כי תבואו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו. וחזר ואמר יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם (ויקרא כ"ה, י"א), שתהיה לכם שנת החמישים שנה ליובל, לא לדבר אחר, ולא תזרעו ולא תקצרו, אבל תהיה קודש, ותשובו איש אל אחוזתו, להיותה לכולכם יובל כשמה". עכ"ל.

כביאור קרא דיובל לעיכובא

ב) ובר"ה (ט'): נחלקו תנאים איזה מהשלש מצוות שביובל מעכבות את היובל מלחול, לרבי יהודה שילוח עבדים מעכב, לרבי יוסי תקיעת שופר מעכבת, ולחכמים שלשתן מעכבות. והרמב"ם (פ"י דיובל ה"ג) פסק כחכמים דשלשתן מעכבות, היינו תקיעת שופר שילוח עבדים והחזרת שדות לבעליהן. [ומדברי החינוך (מצוה של"א) משמע דתקיעה אינה מעכבת. וכמו שדקדק בהגהות "ברוך טעם" על החינוך (מצוה של"ב), וב"מנחת חינוך" (מצוה של"ה סק"ז). אמנם יל"ד בזה].

חידוש ה"צפנת פענח" דבעלות השדה אינה פוקעת ביובל

ג) ובספר "צפנת פענח" (פ"ב מתרומות ה"י) הקשה דהיאך משכחת לה שלא יחזירו ישראל את השדות לבעליהן, הרי השדות חוזרות מאליהן, דלא נמכרו אלא עד היובל. ואי נימא שהקונים ממשיכים להחזיק בשדותיהם, הרי הקרקע אינה נגזלת. - ומהאי טעמא חידש הצפנת פענח, שבעלות הקונה בשדה אינה פוקעת ביובל, אלא שיש מצוה על הקונה להקנות השדה למוכר.

ביישוב קושיית ה"צפנת פענח"

הן אמנם דיתכן ליישב קושיית ה"צפנת פענח", דאפילו דקרקע אינה נגזלת, מכל מקום הרי הא דשלש מצוות אלו מעכבות הוא מפני שהם מהוות את הקריאת דרור, וכל שאוחז הקונה בקרקע אין כאן קריאת דרור.

ביאור ה"צפנת פענח"

ד) והנה ב"צפנת פענח" הנ"ל, ביאר הא דאיתא בב"מ (ק"ט). דיובל אפקעתא דמלכא, אין הכוונה שפוקעת בעלות הקונה מאליה, אלא שיש ציווי על ההשבה. - והוסיף, דאפילו שאין בעלותו של הלוקח ופקעת מאליה, מכל מקום אין זה סתירה להא דאיתא בגיטין (מ"ח). דהלוקח קרקע בזמן שהיובל נוהג אין לו אלא קנין פירות, דכיון שציוותה תורה על הלוקח להשיב ביובל, אם כן לא סמכה דעתו לקנות אלא עד היובל, ולכן אין לו אלא קנין פירות.

דעת המנ"ח והגר"ח דהתורה הפקיעה גם את בעלות הלוקח

ה) אכן בספר "מנחת חינוך" (מצוה של"ט סק"י) ובחידושי רבינו חיים הלוי (פ"א דתרומות ה"א) ביארו, דמלבד מה שציוותה התורה על הלוקח שישב ביובל את הקרקע למוכר, הפקיעה התורה גם את בעלותו של הלוקח בקרקע בהגיע היובל. - ומהאי טעמא כתב ה"מנחת חינוך" דאין הלוקח צריך להקנות הקרקע למוכר ביובל, דבעלותו פוקעת מאליה. ועי' בספר "תורת זרעים" (פ"ה דדמאי).

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
 (ע"ר) מס' 580442473
 לעמותה אישור מס הכנסה
 לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה.

משרד: רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
 טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:
 chekermishpat@gmail.com
 Chikrei Mishpat Institute
 Office: 21 Harav Kotler St.
 Bney Brak
 Tel / fax: 03-5785091